

fjórsummar, stóð at talið av analfabetum har veksur í stórum — við 2 miljónum um árið.

Eins og í Bretlandi eru tað minst 13% av fólkinum í USA, sum hvorki dugir at lesa ella skriva. Helst eru hetta innflytarar, men 9% av teimum hava enskt sum móðurmál. Og tey flestu eru blaðung. Mong av teimum hava studentaskúlastigið hjá okkum, so logið tað ljóðar.

Hvussu kann hetta bera til og hvat man fara at standast av hesum — um eingin vend kemur í í bræði?

Amerikanska álitið heldur skúlskipanina hava skyldina. Læraútbúgvingin er ov vánalig, lónirnar so lágar í mun til aðrar, at teir frægastu lærararnir rýma í onnur stovr av tí sama — og teir lærararnir, sum eftir verða, eru teir sum minstan hugin hava til lærararvriki og tí er sjálvsagt eingin dugur í teimum heldur.

Amerikanski Carnegie-stovnurin sigur í sinari frágreiðing, at minskandi talið av lærarum er hættisligt. Í 1986 vóru uml. 2.2 milj. lærarar til uml. 40 milj. næmingar í almennu skúlnum, men longu í 1987 er tørvur á 171.000 lærarum afturat — og teir fáast ikki allir.

Í 1990 fer USA at tróta eina miljón lærarar.

Carnegie-stovnurin mælir til at fáa læraralónirnar hækkaðar úr 22.800 til 35.000 dollarar í miðal ella til uml. 245.000 kr. árliga. Og samstundis skýtir stovnurin upp, at teir lærarar «sum skara framúr» fáa serligar viðbøtur og heilt upp til 455.000 kr. árliga í lön.

Í nøkrum statum verða nýklaktu lærararnir egndir við ymsum fyrirminum, sum t.d. einari eyka mánaðarlön, avsláttum á matstovum og í biohøllum o.s.fr.

Amerikanska lærarafelagnum dámar einki uppskotið um serliga bonusskipan til «úrmælingar», men annars taka amerikansku lærararnir stórt sæð undir við frágreiðingini hjá Carnegie-stovninum, sum eisini mælir til nýggjar reglur fyri upptøkuroyndum til læraraskúlar og til munagóðar ábøtur á sjálva læraútbúgvingina.

Hetta og tað at hækka lónirnar hjá lærarunum so munandi, sum skotið er upp, fer at kosta samfelagnum alt ov nógv, vilja politikarar vera við. Men teir verða fleiri og fleiri, sum duga at siggja, at her ber ikki til at lata standa til. Vaksandi vankunnleikin millum uppavaksandi ættarliðið av amerikaniarum fer at kosta samfelagnum uppáttur meira. Í høvdu kappingini við framkomin idnaðarlond sum Japan og Sovjetssamveldið t.d. er hetta stóra og vaksandi talið av ungdomi, sum hvorki dugir at lesa ella skriva, bæði hættisligt og darvandi.

Tí má og skal nakað munagott gerast — siga álvarsamar røddir yviri í USA.

Hetta var í stuttum tað, sum sagt verður í úrtøkunum úr nevndu áliti og frágreiðingum. Tað kann væl hugsast, at meira hevur staðið um orsakirnar til vaksandi analfabetismuna í Bretlandi, USA og í vesturheiminum yvirhøvur.

Tað hevur ivaleyst eisini nakað at gera við ta stóru og bráðligu broyting í samfelagsbygnaðinum og ta teldutið, vit liva í.

Bæði í USA og Bretlandi er støttarmunurin ovur-stórur. Tað er ikki nakað nýtt. Munurin er stórur millum rik og fáteak, millum tey hvitu ensktalandi og tey við øðrum húðaliti og máli. Hesir fólkabólkar nærast skjótari enn «yvirstættin». Tey verða samstundis fáteakari og fáteakari, samstundis sum tey ríku verða rikari.

Í mongum forum er tað, at teimum ríku, teimum sum eiga framleiðslutólini, nýtist minni og minni menniskjaliga arbeiðsmegi, so hvørt sum teldurnar (tölmennini) taka við. Og tann neyðturviliga arbeiðsmegin nýtist ikki at hava aðra útbúgving enn júst ta sum skal til fyri at passa tey og tey tólini ella gera tað og tað ávísar arbeiði. Onnur og øðrvísi útbúgving hjá arbeiðaranum er ikki til nakran fyrirmin hjá hesi idnaðarvirkjun — kanska tvørtur imóti. Tað sigst jú, at tey arbeiðsfólk, sum mótmæla harðast og eru mest misnóg, sum skapa mest ófrið á arbeiðsplássum og í fakfeløgum, samstundis eru tey, sum hava onkra útbúgving ella sum í minsta lagi duga bæði at lesa og skriva. (Hesi verða oftast flokkað undir einum sum sosialistar ella tað, sum verri er).

Tí kann tað vera ein fyrirminur, at starvsfólkið ikki dugir at lesa — ið hvussu er ikki meira enn akkurat tað, sum brúk er fyri, vilja summi vera við.

Og líkt er til, at arbeiðsfólkið heilt kann sleppa undan at læra at lesa og skriva — og kortini gera fullgott arbeiði. Japanarar hava longu funnið upp á framkomnar telduskipanir at brúka í idnaðarvirkjum, sum gera lesing, skrivning og málkunnleika óneyðugan. Tú skalt bara kenna nøkur ávís tekn, so umsetur teldan teknini til talu og umvent, og tað til ta talu, sum viðkomandi arbeiðari skilir. Sera einfalt. Hetta er sjálvsagt ikki gjørt fyri at forða arbeiðaranum at læra at lesa, men tí at royndirnar í teimum tilfætturskomnu londunum í

Afrika t.d. hava prógvað, at har hava tey ikki nógv av fólki, sum dugir at lesa og skilja vegleiðingarnar um, hvussu tólini í nútímans idnaðinum skulu passast, og tað er alt ov drúgfort at seta hesi vaksnu á skúlabonk at læra at stava og skriva. Í summum forum er tað ógjøriligt eisini, tí tey hava einki skriftmál og í mongum forum hava tey mong ymisk mál. So hendan japanska uppfindingin er ein nýskapin innan nútíðar kommunikatión, sum tað eitur. Tær nýtist ikki at duga at lesa, um tú bert skal toga í eitt handtak ella trýsta á ein topp, tá ið tað og tað ljósið sæst ella tá ið eitt serligt ljóð hoyrist.

Og peningur til eina drúgføra skúlagongd verður spardur — tað er bæði skjótari og biligari fyri framleiðara og seljara. Í fyrstu atløgu ið hvussu er.

Meningin innan telduidnaðin gongur við ótrúligari ferð, so hetta er ikki nakað pessimistiskt framtíðarmøn, og her komi við.

Orsökirnar til vaksandi analfabetismu á okkara døgum eru ivaleyst fleiri. Nútímans idnaðurin ger sitt. Umframt teldur, so eru tað samlibond, einsrætting og spesialisering. Tú skalt duga at arbeiða við heilt ávísam tólum sum gera eitt heilt ávíst arbeiði — sjáldan meira enn ein litlan part av eini heild, sum tær nýtist ikki at hava skil á ella hugsa um. Hetta kanst tú alt læra uttan at duga at lesa og skriva. Og at hugsa nýtist heldur ikki. Alt er hugsað fyri teg.

Jú, analfabetisman er vorðin ein vælferðarsjúka.

Fleiri og fleiri hava ikki fyri neyðini at duga stórvægis at lesa og skriva. Teldur og tól syrgja fyri meira og meira. Bóklig útbúgving er ikki longur nøkur livstreyt fyri tann einstaka. Tú ert altíð fíggarliga tryggjaður, ið hvussu er í vælferðarsamfelagnum. Og hvør fyrirminur er í at duga at lesa, tá ið tú skalt skera flak ella bota trol? Ikki lónarliga ið hvussu er. Og tað er jú tað ið umræður nú á døgum.

Tíðindi og undirhald eftir arbeiðstíð hevir tú nóg mikið av, um tú ikki dugir ella tímir at lesa: tað er sjónvarpið og video, kanska útvarpið við og bandspælarin. Og so ikki at gloyma itróttin at hyggja at. Og bingo sjálvsagt. Fyri at spæla við krevst bara at tú kennir tólini — og teimum sleppa vit ikki undan enn, tí tey eru ein avgerandi partur í allari teldumentan.

Jákup á Møn «kundi at remsa upp ABC» — tað er meira enn mong ung duga í dag — hóast bæði orðabókur telefonbókur og margar aðrar bókur eru skipaðar í stavroð. Og tey klára seg kortini betur enn Jákup á Møn. Sleppa bæði at ganga til og at giftast — um tey leggja í.

Ivaleytt klára tey seg eisini væl betur, nútíðarungdómurin, enn Jákup Sibbi, tá hann í lógbókina sá og kendi ikki S fyri K.

«Su mundi Jákup frá lógbókini renna,

tí ongan bókstavin mundi hann kenna».

Í dag hevði Jákup fingið sær ein advokat, ein av teimum privilegieraðu, sum bæði dugir at lesa og skriva. Og óvíst um hann ikki hevði fingið endurgjald fyri stuldurin.

Vit kunnu saktans flenna at Jákup á Møn og navn-anum. Men evnið er kortini ikki so látriligt, haldi eg.

Samstundis sum vit hava fingið eitt vælferðarsamfelag, so gott fyri so mong, sum hugsast kann — ja eingin hevði fyri fáum árum síðani droymt um, at tað kundi lata seg gera — so brúka vit hesa vælferðarstöðu okkara í stóran mun til at dálka og oyðileggja natúrina, jørðina og sjógvn, luftina og rúmdina eisini. Men sanniliga eisini menniskjað sjálv! Alt tað, sum mannaætlin hevur bygt upp í øldir, verður lagt í oyði. Eg hugsu um andsvirðini fyrst og fremst. Tað ferst í mettum leti!

Iðan, bókurnar hvørva ikki so? Ikki beinan vegin kanska, men tann dagur er ikki óhugsandi, at tað bert verða nøkur fá fólk, sum fara at duga at týða og skilja tað, sum í bókunum stendur — og tá eru vit ivaleyst líka illa ella verri stódd enn fólk ið var í miðeldini, áðrenn prentlistin varð uppfunnin og tá ið lesi- og skrivi-kynstrið bert var teimum fáu beskorið at duga. Tað hóvaði ikki illa við áhugamálini hjá teimum privilegieraðu — fúrstum, prestum og klerkum — at fjøldin ikki dugdi at lesa og hugsa. Men demokrati og analfabetisma hósa sum sagt illa saman — um vit vilja demokrati.

So tað er ikki ov nógv sagt, at okkum torvar skilgott orðaskifti um skúlan og hesi víðurskifti. Tí tann kreppan kann lættliga gerast álvarsligari enn tann, sum partar av fiski- og farmaskipafloetanum eru í í letuni.

Sverri Egholm

